

79). c) Ridde cezası hakkında delil gösterilen hadislerin bir kısmı irtidatla ilgili değildir. Müslümanın kanının ancak üç sebeple helâl olabileceğini belirten hadisin değişik rivayetlerindeki, irtidadı kamu düzenini bozma ve isyan vasfıyla ilişkilendiren dinini terkedip cemaatten ayrılma (yk.bk.), Allah'a ve resulüne karşı savaşçı İslâm'dan dönme (Nesâî, "Taḥrîmü'd-dem", 11) ifadelerinin hadisin yorumunda belirleyici olması gerekir. Farklı rivayetler birlikte değerlendirildiğinde hadisin yalnızca İslâm'dan çıkmakla kalmayıp müslümanlara karşı savaşan kişilerle ilgili olduğu anlaşılmaktadır (A. Rahman, s. 76-77; M. Selîm el-Avvâ, s. 157-159). d) Klasik doktrinde bazı durumların, "Dinini değiştireni öldürün" hadisinin umumi ifadesinin dışında olduğu, yani bu hadisin tahsis edildiği kabul edilmiştir. Meselâ İslâm'dan başka bir dini terkederek İslâm'a giren kişinin ittifakla bu hadisin kapsamı dışında olmasının yanında fakihlerin büyük çoğunluğuna göre İslâm dışındaki diğer dinler arasında din değiştirmeler ve Hanefîler'e göre kadının irtidat etmesi bu hadisin kapsamına girmez. Bu durum hadisin anlamının zannî olup farklı şekilde yorumlanabileceğini gösterir. Dolayısıyla hangi şartlar altında söylendiği bilinmeyen bu hadisin yukarıdaki hadislerle birlikte ele alındığında isyan veya eşkıyalık suçunu işleyenleri konu edindiği düşünülebilir. Bu yorum, "Allah ve resulüne karşı savaşan ve yeryüzünde düzeni bozanlar" ifadesini kullanarak eşkıyalık suç ve cezasını konu eden âyetlerin üslûbuyla da (el-Mâide 5/33-34) örtüşmektedir. e) Sahâbenin Hz. Ebû Bekir döneminde mürtedlerle savaşmasının içtihadı dayanan siyasî bir karar olması muhtemeldir. Nitekim onlar, irtidat eden Tay ve Esed kabilelerinin yanında irtidat etmediği halde devlete zekât vermemekte direnen Temîm ve Hevâzin kabileleriyle de savaşmış, yani kamu düzenini bozup devlete karşı isyan eden bütün grupları hedef almıştır (M. Reşîd Rızâ, IV, 1540). 2. Ridde bir ta'zîr suçudur. Bu görüşün delilleri önceki görüşün delilleriyle büyük ölçüde paralellik arz etmektedir. Ancak bu görüş sahiplerinin, "Dinini değiştireni öldürün" hadisiyle ilgili değerlendirmeleri farklıdır. Onlara göre hadis sahih olmakla birlikte buradaki emir vücûb değil ibâha anlamındadır. Resûl-i Ekrem'in bu cezaı uyguladığına dair bir bilginin bulunmaması ve onun döneminde irtidat ettiği bilinen bazı kişilerin cezalandırılmaması olması ibâha anlamını güçlendiren karinelere. Hz. Ömer ve Ömer b. Abdülazîz'e

atfedilen bazı farklı uygulamalar da bu yorumu desteklemekte ve ilk dönemde ridde cezası üzerinde icmâ bulunmadığını göstermektedir.

Sonuç olarak, temelde bir inanç sistemi olan İslâm'ın kendi müntesipleri tarafından bu inanca ters düşen söz ve davranışların sergilenmesini kınayarak mürtedin uhrevî cezaya çarptırılacağını bildirilmesi tabii olmakla birlikte bu hususu açıkça belirten Kur'an-ı Kerim'in irtidatın dünyadaki ceza müeyyidesinden söz etmemesi, ilgili bazı hadislerin "irtidat edip cemaatten ayrılan" ve "Allah ve resulüne savaş açan" tarzında ifadeler taşıması, ilk döneme ait ridde cezası uygulamalarının kamu düzenini sağlama amacıyla izah edilebilir oluşu ve Hanefî mezhebinin irtidat eden kadına ölüm cezası verilmeyişinin gerekçesini kadının savaşmamasıyla açıklaması farklı yorumlara uygun bir zemin oluşturmaktadır. Klasik dönem fakihleri mevcut delillerden irtidat eden erkek hakkında ölüm cezasının öngörüldüğü sonucunu çıkarmış olsa da onların mürtedi dârülharp vatandaşı statüsünde görme eğilimi taşıması ve özellikle Hanefî mezhebinin irtidat cezasını ısrarlı bir şekilde savaş hukukunun esaslarıyla ilişkilendirmesi, bu konudaki doktrinin oluşmasında İslâm toplumunun içinde bulunduğu tarihî ve içtimai şartların yanı sıra dönemin uluslararası ilişkilerine hâkim olan statükonun önemli bir etkisi olduğunu düşündürmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "rdâ" md.; Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Harâc* (nşr. Muhibbuddîn el-Hatîb), Kahire 1397, s. 195; Şâfiî, *el-Üm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), VI, 145, 154, 155; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef* (nşr. Habîbürrahman el-A'zamî), Beyrut 1972, X, 165-166, 176; İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1409/1989, VI, 585; VII, 598, 602; İbnü'l-Münzir en-Nisâbü'rî, *el-İşrâf 'alâ mezâhibi ehli'l-İlm* (nşr. Muhammed Necîb Sirâceddîn), Devha 1987, II, 239, 250-251, 256; Mâverîdî, *el-Aḥkâmü's-sultâniyye* (nşr. Ahmed Mübârek el-Bağdâdî), Kahire-Küveyt 1409/1989, s. 74; İbn Hazm, *el-Muḥallâ* (nşr. Abdülgaḥfâr Süleyman el-Bündârî), Beyrut 1988, XII, 33-34, 112-113, 115-116; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhâkî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1414/1994, VIII, 197; İbn Abdülber en-Nemerî, *et-Temhîd* (nşr. Mustafa b. Ahmed el-Alevî - M. Abdülkebir el-Bekrî), Mağrib 1387/1967, V, 306; VI, 313; Serahşî, *el-Mebûsât*, X, 98-134; a.m.f., *Şerḥu's-Siyerü'l-kebir* (nşr. Abdülazîz Ahmed), Kahire 1971-72, IV, 1938; V, 2016; Kâsânî, *Bedâ'î'*, VII, 134; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, Beyrut 1986, II, 459; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Beyrut 1983, VII, 170-171; X, 77, 83, 87; İbn Dakikül'îd, *İḥkâmü'l-aḥkâm* (Emîr es-San'ânî, *el-'Udde ḥaşiye 'alâ iḥkâmü'l-aḥkâm* [nşr. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî] içinde), Kahire 1410/1990, IV, 256; İbn

Hacer, *Fethu'l-bârî* (Hatîb), XII, 270; Bedreddin el-Aynî, *Ümde'tü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, XIX, 364; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kâdir*, VI, 71-72, 82-83; İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muḥtâc*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), IX, 80; Şah Velîyullah ed-Dihlevî, *Hüccetullâhî'l-bâliga* (nşr. Seyyid Sâbîk), Kahire-Bağdad, ts. (Mektebetü'l- Müsennâ), II, 165; M. Reşîd Rızâ, *Fetâvî* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid - Yûsuf K. Hûrî), Beyrut 1390-92/1970-72, IV, 1539-1544; A. Rahman, *Punishment of Apostasy in Islam*, Lahore 1978, s. 70, 76-77, 78-79; M. Selîm el-Avvâ, *Fî uşûli'n-nizâmî'l-cinâ'iyi'l-İslâmî*, Kahire 1983, s. 157-159; Mahmûd Şeltût, *el-İslâm 'akide ve şer'â*, Kahire 1990, s. 281; İsmâ Mennûn, "Hükümü'l-mürted fi ş-şer'atü'l-İslâmiyye", *ME*, XXVII/8 (1956), s. 884-892; Moshe Perlmann - Dov Noy, "Apostasy", *EJd.*, III, 201-215; F. J. Foakes-Jackson - Th. W. Juynboll, "Apostasy", *ERE*, I, 623-626; W. Heffening, "Murtadd", *El²* (İng.), VII, 635-636; M. Lecker, "al-Ridda", *El² Suppl.* (İng.), s. 692-695; "Ridde", *Mv.F*, XXII, 180-201; H. G. Kippenberg, "Apostasy", *Encyclopedia of Religion* (ed. L. Jones), New York 2005, I, 430-434; Ali Bardakoğlu, "İrtidat", *İslamda İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi* (ed. İbrahim Kâfi Dönmez), İstanbul 2006, II, 949-951.

İRFAN İNCE

Ridde Olayları. Resûl-i Ekrem'in Vedâ haccından dönüp Medine'de rahatsızlandığı günlerde bazı yalancı kimselerin peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkmasıyla ridde olayları başlamış, vefatının ardından bir kısım bedvî kabilelerin namaz kılacaklarını, ancak zekâtı ödemeyeceklerini ilân etmesiyle genişleyip isyana dönüşmüştür. Resûl-i Ekrem, peygamber olduklarını iddia eden iki kişinin ortaya çıkacağını haber vermiştir: "Bir gün rüyamda iki kolumda altından iki bilezik gördüm ve bundan hoşlanmadım. Bu sırada bana rüyamda bileziklere doğru üfürmem vahyedildi, ben de üfledim; bunun üzerine uçup gittiler. Ben bu ikisini benden sonra çıkacak iki yalancı ile yorumladım. Bunlardan biri Ansî, diğeri Müseylime'dir" (Buhârî, "Meğâzî", 70, 71; Müslim, "Rü'yâ", 21). Esved el-Ansî, Hz. Peygamber'in rahatsızlığına fırsat bilip kendisine "Rahmânü'l-Yemen" sıfatını vererek peygamber olduğu iddiasıyla ortaya çıktı. Yemen'deki Ans ve Mezhic kabilelerinin desteğini sağladıktan sonra Necran bölgesinde etrafına topladığı 600-700 süvariden meydana gelen kuvvetleriyle San'a üzerine yürüdü. Kendisine karşı koyan Vali Şehr b. Bâzân'ı öldürüp önce buraya, daha sonra Yemen'in büyük kısmına hâkim oldu. Esved'i İslâmiyet'e davet etmek için Cerîr b. Abdullah el-Becelî'yi görevlendiren Resûlullah, olumsuz cevap alınca bölgedeki valilere ve ileri gelenlere mektuplar göndererek Esved'in ortadan kaldırılmasını emretti. Ebnâ'dan Firûz ed-Deylemî ile Esved'in taraftarlarından ba-

zıları Resûlullah'ın emrini yerine getirmek üzere harekete geçtiler. Kocasını öldürüp kendisini zorla nikâhladığı için Esved'den nefret eden, aynı zamanda Fîrûz ed-Deylemî'nin amcasının kızı olan Âzâd'ın yardımıyla bir gece Esved'i evinde öldürdüler (8 Rebûlevvel 11 / 3 Haziran 632).

Hız. Ebû Bekir halife seçilince başta Müseylimetülkezzâb olmak üzere peygamberlik iddiasında bulunanlar ve irtidat eden kabilelerle uğraşmak zorunda kaldı. Bazı bedevî Arap kabileleri Medine'ye heyetler gönderip namaz kılacaklarını, ancak zekât vermeyeceklerini bildirdiler. Peygamber olduğunu iddia edenlerle savaşıma konusunda bir ihtilâf bulunmamakla birlikte devlete zekât vermek istemeyenlerle mücadele hususunda Medine'de sahâbîler arasında farklı görüşler ortaya çıktı. Hız. Ömer, "lâ ilâhe illallah" diyenlerle savaşmanın doğru olmayacağını söylerken bazıları o yıl zekât toplanmasından vazgeçilmesini teklif etti. Hangi sebeple olursa olsun isyan edenlerle mücadelede kararlı olan Hız. Ebû Bekir namaz ile zekâtı birbirinden ayrı düşünmenin doğru olmayacağını ve zekât vermekten kaçınanlarla savaşmanın şart olduğunu belirtti. Hız. Ebû Bekir, 11. yılın Cemâziyelevvel ayında (Ağustos 632) 100 kişilik bir süvari birliğinin başına geçerek Fezâre kabilesinin zekâtına el koyan ve Medine'ye saldırmak isteyen Hârice b. Hisn el-Fezârî'ye karşı yürüdü; Zülkassa'daki kısa bir çarpışmanın ardından âsiler dağıldı. Daha sonra Medine çevresinde yaşayan kabilelerden gelen yardımcı güçlerle birleşip peygamberlik iddiasında bulunan Tuleyha b. Huveylid el-Esedî'nin üzerine yürümeyi kararlaştırdı. Başta Hız. Ömer ve Ali olmak üzere ileri gelen sahâbîler kendisinin Medine'de kalması gerektiği hususunda ısrar edince 4000 kişilik ordunun başına Hâlid b. Velîd'i getirdi. Hâlid'e Tuleyha'yı bertaraf etmesini, arkasından Secâh'ın ve zekâtlarını vermeyen Temîm kabilesinin, daha sonra Müseylimetülkezzâb'ın üzerine gitmesini emretti. Ayrıca Yemen, Hadramut, Bahreyn ve Uman'daki isyancılarla mücadele etmeleri için valilere emir verdi ve kendilerine destek birlikleri göndermeye başladı.

Hâlid b. Velîd, 27 Cemâziyelâhîr 11 (19 Eylül 632) tarihinde Zülkassa'dan Tuleyha'nın karargâhını kurduğu Büzâha'ya doğru harekete geçti. Yolda ordusunda bulunan Adî b. Hâtîm et-Tâî'nin yardımıyla Adî kabilesi ve kollarının irtidat etmesini önledi ve bu kabilelerden 1000 kişilik bir birliğin kendisine katılmasını sağladı. Öte yandan Benî Fezâre'den Uyeyne b. Hisn 700 kişiyle

Tuleyha'nın safında yer aldı. Yapılan savaşta isyancıların bir kısmı öldürüldü; Tuleyha karısıyla birlikte Suriye taraflarına gidip Kelb kabilesine sığındı. Uyeyne esir alınıp Medine'ye gönderildi. Savaştan sonra Esed ve Gatafân kabileleri tekrar İslâm'a döndüler. Hız. Ebû Bekir tövbe eden Uyeyne'yi cezalandırmadı. Tuleyha da Hız. Ömer döneminde Medine'ye gelip halifeye biat etti ve Irak fetihlerine katıldı.

Ardından Temîm kabilesinin yurdu Bûtâh'a hareket eden Hâlid b. Velîd orada kimseyi bulamayınca bölgenin çeşitli yerlerine müfrezeler gönderdi. Bu müfrezelerden biri Mâlik b. Nüveyre'yi ve yanındaki on bir kişiyi yakalayıp Hâlid'in yanına getirdi. Mâlik, Resûl-i Ekrem'in vefatını öğrenince zekât olarak topladığı develeri sahiplerine iade etmiş, kabilesine kendilerinden zekât istememesi halinde Resûlullah'ın yerine geçecek Kureysî'nin yanında yer alabileceklerini, bu malların kendi hakları olduğunu söylemişti. Mâlik'i yakalayan müslümanlar onun mürted olup olmadığını hususunda ihtilâfa düştüler, neticede mürted olduğuna inanan Hâlid b. Velîd'in emriyle öldürüldü.

Temîm kabilesine mensup olan ve Irak'ta Benî Tağlib arasında yaşayan Secâh bint Hâris, Temîm kabilesinde zekât konusunda ihtilâf çıktığı bir sırada kabilesine gelip peygamber olduğunu iddia etti. Secâh hıristiyandı ve kâhinlik yapıyordu. Mâlik, bir ordu oluşturacak kadar taraftar toplayan Secâh'a Temîm kabilesinden müslüman kalanlarla savaşmasını söyledi. Secâh daha sonra Müseylimetülkezzâb'ın üzerine yürümeye karar verdi. Ancak Müseylimetülkezzâb, müslümanlarla savaşmak mecburiyetinde kalacağından Secâh'a hediyeler gönderip kendisiyle anlaşma cihetine gitti. Bazı rivayetlere göre üç günlüğüne onunla evlenip peygamberlik iddiasından vazgeçmesini sağladı. Bu sırada Irak'taki kabilesine dönen Secâh, Muâviye zamanında müslüman olarak öldü.

Hâlid b. Velîd, zekât vermeyi reddeden ve Secâh'ı peygamber kabul eden Temîmliler'i itaat altına aldı; ardından Benî Hanîfe kabilesinin reisi Müseylimetülkezzâb ile savaşmak için Yemâme'ye hareket etti. Müseylime kabile heyetiyle birlikte daha önce Medine'ye gelmiş, Resûl-i Ekrem ile görüşmesinde ondan sonra hâkimiyetin kendisine verilmesini istemiş, Resûl-i Ekrem onun bu talebini reddetmiş, Yemâme'ye dönünce Resûlullah'a yazdığı mektupta kendisinin peygamber olduğunu, yeryüzünün yarısının kabilesine, diğer yarısının Kureys'e ait bulunduğunu bildir-

mişti. Hız. Peygamber yolladığı cevabî mektupta onu çok yalancı (kezzâb) diye nitelemiş, yeryüzünün Allah'a ait olduğunu ve onu istediğine vereceğini bildirmiş, Habîb b. Zeyd el-Ensârî'yi ona elçi olarak göndermişti. Müseylime, Benî Hanîfe mensuplarıyla görüşen Habîb b. Zeyd'i öldürtmüştü. Kabilesinden müslüman olan Sümâme b. Üsâl'i mağlûp etmiş ve Hız. Ebû Bekir'in sevkettiği birlikler bir başarı sağlayamamıştı. Hâlid b. Velîd, Yemâme'de her iki tarafın çok ağır kayıplar verdiği şiddetli bir savaştan sonra Müseylimetülkezzâb'ı ortadan kaldırdı (Rebûlevvel 12 / Mayıs-Haziran 633) ve Benî Hanîfe kabilesi mensuplarıyla bir anlaşma yaparak onların İslâmiyet'e dönmelerini sağladı.

Hız. Peygamber'in vefatından sonra Necran ve Yemen'de Kays b. Mekşûh el-Murâdî'nin başını çektiği yeni bir isyan hareketi ortaya çıktı. Daha önce Esved el-Ansî'nin öldürülmesi sırasında Fîrûz ed-Deylemî ile beraber hareket eden Kays, Hız. Ebû Bekir'in Ebnâ'dan olan Fîrûz'u Yemen'e vali tayin etmesi üzerine halkı vali aleyhinde kışkırtmaya başladı. Başta Fîrûz olmak üzere Ebnâ'nın ileri gelenlerini öldürmek için Esved el-Ansî'nin ordusundaki bazı kimseleri etrafına toplayan Kays, Ebnâ'dan Dâzeveyh'i katletti ve bir kısmını yurtlarından sürdü. Fîrûz, bölge valileri ve Muhâcir b. Ebû Ümeyye'nin kumandasında Medine'den gelen destek birlikleriyle birleşerek Kays'ı yenilgiye uğrattı. Yemen'de başlayan ikinci isyan da bastırıldı. Kays ile arkadaşları Ferve b. Müseyk el-Murâdî ve Amr b. Ma'dikerib esir alınarak Medine'ye gönderildi. Halife tarafından affedilen esirler daha sonra fetihlere katıldı.

Bu dönemde Hadramut'ta da irtidat hareketleri ortaya çıktı. Hız. Peygamber'in zekât toplamak ve İslâm'ı tebliğ etmek için Hadramut'ta Kinde kabilesinde görevlendirdiği Ziyâd b. Lebîd el-Ensârî, Kindeli bir müslümandan genç bir dişi deveyi zekât olarak alıp zekât damgası vurdu. Kindeli bu devenin geri verilerek yerine başka bir hayvanın alınmasını istedi. Ziyâd'ın zekât damgası vurulan deveyi geri vermeyeceğini söylemesi üzerine Kindeliler isyan etti. Kabilenin reisi Eş'as b. Kays isyancıların başına geçti. Ziyâd durumu Hız. Ebû Bekir'e bildirdi. Ebû Bekir, daha önce Yemen'e gönderdiği Muhâcir b. Ebû Ümeyye'ye mektup yazarak Ziyâd'a yardım için Hadramut'a gitmesini emretti. Ziyâd ve Muhâcir kumandasındaki ordu isyanı bastırdı. Kindeliler, Nuceyr Kalesi'ne sığınmaya mecbur kaldılar. Kabile reisi Eş'as b. Kays eman istedi. Hız. Ebû Be-

kir tövbe eden Eş'as'ı affetti ve onu kız kardeşi Ümmü Ferve ile evlendirdi. Bölge halkından pek çok kimse daha sonra Medine'ye gelerek fetihlere katıldı. Bahreyn'de yerli unsurların Vali Hutam el-Abdî liderliğinde irtidat edip kısa zamanda Hecer, Katîf ve Dârin şehirlerini ele geçirmeleri üzerine Hz. Ebû Bekir bölgeye Alâ b. Hadramî kumandasında kuvvetler gönderdi. Mürtedler Hecer'de kuşatıldı ve reisleri Hutam öldürüldü. Bahreyn yeniden Medine'ye bağlandı.

İrtidat hareketi Uman'a da yansıdı. Bölge, Hz. Peygamber zamanında müslüman olan Cülendâ'nın iki oğlu Abd ve Ceyfer tarafından yönetiliyordu. Bunları kıskanan Lakit b. Mâlik etrafına pek çok kimseyi toplayıp Debâ şehrini işgal etti. Abd ile Ceyfer şehri terketmek zorunda kaldılar. Kara ve deniz ticaretinden kendisine ödenen vergilerle yetinmeyen Lakit'in Seyf b. Ömer'in rivayetine göre peygamberlik iddiasında bulunduğu anlaşılmaktadır (Taberî, I, 1977-1982). Bu sırada zekât âmili olarak Uman'da bulunan Huzeyfe b. Yemân gelişmeleri Hz. Ebû Bekir'e bildirdi. Halife, Yemâme'de başarılı olamayan İkrime b. Ebû Cehil ve Arfece b. Herseme el-Bâriki'ye Uman'a gitmelerini emretti. Kanlı bir savaştan sonra Lakit'in Debâ'da başlattığı isyan bastırıldı. Bölge halkı daha sonra İran ve Horasan'daki fetihlerde önemli rol oynadı.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Megâzî", 23; Müslim, "Rû'yâ", 22; Vâkıdî, *Kitâbü'r-Ridde* (nşr. Muhammed Hamîdullah), Paris 1409/1989; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 72, 240, 599-600; Belâzûrî, *Fütûh* (Fayda), s. 113, 125-155; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 1748-1750, 1851-1868, 1881-2015; İbn Hubeys, *Gazavât* (nşr. Süheyl Zekkâr), Beyrut 1412/1992, I, 3-131; Kelâî, *el-Hilâfetü'r-râşide ve'l-buhtüetü'l-hâlîde fi hürubî'r-ridde* (nşr. Ahmed Guneym), Kahire 1401/1981; L. Caetani, *İslâm Tarihi* (trc. Hüseyin Câhid), İstanbul 1926, VIII-IX; Bahriye Üçok, *İslâmdan Dönemler ve Yalancı Peygamberler (Hicri 7-11. Yıllar)*, Ankara 1967; a.mlf., "Ridde", *A'İfD*, VII (1958-59), s. 97-113; Mustafa Fayda, *İslâmiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982, s. 115-119, 124-128, 133-134; a.mlf., *Allah'ın Kılıcı Halid b. Velid*, İstanbul 2006, s. 239-289; Ali el-Atûm, *Hareketü'r-ridde*, Amman 1407/1987; Şâkir el-Fahhâm, "Kut'atûn fi alhbân'r-ridde li-mu'ellifin mechûlin", *Fuşûl edebîyye ve târîhiyye li-mecmû'a mine'l-'ulemâ' ve'l-üdebâ'* (nşr. Hüseyin Atvân), Beyrut 1414/1993, s. 149-225; İlyas Şevfânî, *Hurubü'r-ridde*, Beyrut 1995; M. Salih Arî, *Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, İstanbul 1996; Necde Ham-mâş, "er-Ridde ve mevki'ü Ebî Bekr minhâ", *Dirâsat târîhiyye*, sy. 5, Dimaşk 1401/1981, s. 151-163; Said Abdülfettâh Aşûr, "Edvâ' alâ hareketi'r-ridde fi şadri'l-İslâm", *Âlemü'l-fikr*, XII/4, Küveyt 1982, s. 283-328; Abdullah b. Muhammed es-Seyf, "es-Şâbitüne 'ale'l-İslâm fi şarki'l-Cezîretü'l-'Arabîyye esnâ'e hareketi'r-ridde", *ed-*

Dâre, XXX/1, Riyad 2004, s. 11-36; Sa'd b. Abdurrahman el-Ubeysî, "Menhecü Ebî Bekr ve 'Ömer (r.a.) fi müvâceheti hareketi'r-ridde ve tesviyeti meşâkilihâ", a.e., XXXI/1 (2005), s. 13-64; M. Lecker, "al-Ridda", *El² Suppl.* (İng.), s. 692-695.

MUSTAFA FAYDA

RİDİF

(الردف)

Kafiye düzeninde
revî harfinden önceki
med veya lîn harfleri

(bk. KAFİYE).

RIEFSTAHL, Rudolf Meyer

(1880-1936)

Alman asıllı

Amerikalı Türk-İslâm sanatı tarihçisi.

Bavyera'nın Münih şehrinde dünyaya geldi. Bir Ortaçağ Latincesi profesörünün oğlu olup Meyer babasının, Riefstahl annesinin -kızlık- soyadıdır. Yüksek öğrenimini Göttingen Üniversitesi'nde, doktorasını Strasburg Üniversitesi'nde tamamladı. 1903-1910 yılları arasında Paris'te bulundu ve Sorbonne Üniversitesi ile Ecole Normale Supérieure'de Almanca okuttu. 1910'da Münih'te açılan İslâm sanatı sergisinin genel sekreterliğini üstlenmesinden itibaren bu sanatla daha yakından ilgilenmeye başladı ve ertesi yıl üzerinde uzmanlaşmak amacıyla Paris'e döndü; beş yıl sonra da oradan Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etti. 1916'da Kaliforniya Üniversitesi'nde öğretim üyeliğine başladı. 1924'te ölünceye kadar görev yapacağı New York Üniversitesi'ne profesör olarak tayin edildi ve aynı yıl arkeolog Elizabeth Titzel ile evlendi. Ardından eşiyile birlikte İtalya, Türkiye, Mısır, Suriye ve Filistin gibi arkeolojik zenginliği bulunan bölgelerde bilimsel gezilere çıktı. 1927-1930 yıllarında İstanbul Robert College'de ders verdi ve Türk sanatı üzerinde derinleşti. Birçok arkeoloji-sanat tarihi kurum ve kuruluşunun üyesi olan Riefstahl, hayatının en verimli çağında yakalandığı zatürreden kurtulmayarak 31 Aralık 1936 tarihinde öldü. Bu vakitsiz ölüm onun arkasında bazı basılmaya hazır, bazı henüz tamamlanmamış birçok çalışmanın kalmasına sebep olmuştur (bunlardan bazıları daha sonra eşi Elizabeth Riefstahl ve öğrencisi Richard Ettinghausen tarafından yayımlanmıştır). Riefstahl daha çok İslâm tekstil ve halı sanatıyla ilgilenmiş, bu dallarda ilim âleminin en başta gelen uzmanı olmuştur. An-

cak onun da diğer Doğu sanatı uzmanları gibi dolaştığı İslâm ülkelerinden topladığı kıymetli halıları Amerika'daki özel koleksiyon ve müzelere kazandırdığı bilinmektedir. Riefstahl'ın ilgi duyduğu alanlar arasında Uzakdoğu ve Çin sanatları da bulunmaktadır.

Eserleri. 1. *Turkish Architecture in Southwestern Anatolia* (Cambridge 1931). Bu hacimli kitap, o tarihlerde Türk hükümetinin yardımıyla Albert-Louis Gabriel tarafından Orta ve Güneydoğu Anadolu'da yürütülen araştırmanın Anadolu'nun başka bir köşesini ele almak suretiyle tamamlayıcısı olmuş, bir bakıma Gabriel'in Türk sanatı hakkındaki çalışmasının bir uzantısını teşkil etmiştir. İzmir, Manisa, Birgi, Tire, Aydın, Antalya, Burdur ve Alanya çevrelerindeki Türk mimari yapılarını tanıtan eserin sonuna konulan kitâbelerin (ayrıca basılmıştır) izah ve tercümelerini o sıralarda İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü'nde çalışan şarkiyatçı Paul Wittek yapmıştır. Kitap Amerika'da Harvard Üniversitesi tarafından yayımlanmasından on yıl sonra Türkçe'ye çevrilmiştir (*Cenubu Garbî Anadolu'da Türk Mimari-si*, İstanbul 1941). Maarif Vekâleti'nin neşrettiği eser önsözünden öğrenildiğine göre aslında İzmir Amerikan Koleji'nin planladığı, fakat kapandığı için basımını gerçekleştiremeyip tercümenin müsveddeleriyle görüntü malzemesini Maarif Vekâleti'ne hediye ettiği bir çalışmadır. Eser, resimlerinin ve kâğıdının kalitesinden dolayı II. Dünya Savaşı yıllarında yayımlanan diğer kitaplardan çok daha üstün bir görünüme sahiptir. 2. *The Parish-Watson Collection of Mohammadan Potteries* (New York 1922). 3. *Persian and Indian Textiles of the Late Sixteenth to Early Nineteenth Centuries* (New York 1923). 4. *Catalog of an Exhibition of Persian and Indian Miniature Paintings Forming the Private Collection of Dikran Khan Kelekian* (New York 1933). Ayrıca müellifin ölümünden önce ve sonra bilimsel dergilerle kolektif yayınlarda yer alan çeşitli makalelerinden Arthur U. Pope'un *Survey of Persian Art*'ı (I-VI, New York 1938-1939) için yazdığı "Persian Influence in Seljuk Art" ile Bozüyük'teki Kasım Paşa Camii'nin sütun başlıkları hakkındaki "Vier syrische Marmorkapitäl mit figuralen Darstellungen in der Moschee zu Bozüyük" başlıklı makalesi (*Isl.*, XX [1932], s. 186-195) en önemli çalışmaları arasındadır. Riefstahl'ın el yazması neşirleri, tercümeleri ve araştırmacılar için hazırladığı bibliyografyaları da bulunmaktadır.